

K n j i ž e v n a p o r o č i l a

stenografski sistem ter v dialektične posebnosti slovenščine, ki je preveč prepletena z nepotrebnimi hrvatizmi. Medtem ko sta Bezenšek in Magdič, borec se za prvenstvo med Slovenci, ponajveč v brezplodni, češče preostri osebni polemiki na škodo izboljšanja njunih slovenskih prevodov žrtvovala dokaj dragocenega časa, je tedanji profesor novomeške gimnazije Fran Novak tiho in smotreno izpopolnjeval svoj prenos slovenske stenografije ter ga v načrtu leta 1890. tudi dovršil. Nepričakovano je završalo v stenografskih gajih, ko je stopil profesor Novak leta 1894. iz svojega skromnega zatišja prvič na plan z vzorno sestavljeno monografijo »Samoznaki in okrajšave v slovenski stenografiji«. Zaradi svoje temeljitosti je vzbudilo delo v vseh strokovnjaških krogih upravičeno občudovanje in zaslužen priznanje. Jeseni leta 1894. je nastopil prof. Novak službo na novo oživljeni gimnaziji v Kranju, kjer so po dveh letih njegovi zasnovani načrti dozoreli ter se približali skorajšnjemu uresničenju popolne izdaje poslovnega in debatnega pisma. Nestrpnemu pričakovanju slovenskih stenografov se je prof. Novak predvsem oddolžil leta 1896. z mojstrski dovršeno, z bogato zbirko primerov opremljeno razpravo o začetnih okrajšavah v slovenskem debatnem pismu, ki je izšla v izveštvju kranjske gimnazije. Tem so sledile naslednje leto še srednje in končne okrajšave kot predhodnice popolne izdaje debatnega pisma. Odlični strokovni kritiki, zlasti češki in hrvatski pa tudi nemški, so priznali Novaku na podlagi izdanih monografij prvenstvo med slovenskimi stenografi. Ustvaritelj jugoslovanske stenografske kritike, prof. Mijo Vamberger, je nazval Novakove začetne in srednje okrajšave »mojstrsko delo«, končne pa »dovršeno stenografsko kompozicijo z mogočnimi fugami, izdelane tako izborno, kakor so v glasbi svetovnoznane skladbe Bachove in Händlove. Smelo trdim, da tako jasne, pregledne in temeljite monografije o končnih okrajšavah niti nemška stenografska literatura ne premore.« Čim je Novak po intenzivnem, mnogoletnem trudu v vseh podrobnostih obdelal obširno stenografsko snov ter dovršil poslovno in debatno pismo, je zadel zaradi takratnih slovenskemu znanstvenemu pisatelju nenaklonjenih razmer na težko premostljive ovire glede izdaje svojih proizvodov. Ker se je slovenska stenografija dotlej ponajveč gojila le v zasebnih dijaških venčih in tečajih, ni mogel Novak dobiti založnika za svoje knjige. Da pospeši poučevanje slovenske stenografije na naših srednješolskih zavodih, je Novak v svoji idealni požrtvovalnosti kljub predvideni negotovosti glede uspešne razprodaje učnih knjig leta 1900. sam založil natis korespondenčnega ter leto kasneje tudi debatnega pisma. Tako smo Slovenci post tot discrimina rerum prvič prejeli popolno slovensko stenografijo. Ravnateljstvo I. državne gimnazije v Ljubljani je po Novakovem predlogu pri bivši avstrijski vladi izposlovalo aprobacijo obeh knjig v učne svrhe. V šolskem letu 1902./1903. se je končno slovenska stenografija uvedla kot neobvezen predmet na omenjenem zavodu.

(Konec prihodnjič.) — *Rudolf Binter.*

S R B O - H R V A T S K A D E L A

Prof. St. Stanojević, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Izdavač: Bibliografski zavod, d. d., Zagreb. 1., 2., 3. svezak. Cijena (vsakega zvezka) 45 Din. 336 str.

O osnovi in obsegu te srbsko-hrvatsko-slovenske narodne enciklopedije izvemo iz sporočila Bibliografskega zavoda, da bosta odslej redno vsak mesec izhajala po eden ali po dva zvezka na sedmih ali štirinajstih tiskanih polah

K n j i ž e v n a p o r o č i l a

velikega oktava. Vseh zvezkov bo približno osemnajst ali dvajset. Po sedem zvezkov bo tvorilo eno knjigo, tako da bo vse delo imelo tri knjige. Narodna enciklopedija izhaja v dveh enakih izdanjih, eno v latinici, drugo v cirilici.

Iz pridevnika «narodna», iz založniškega sporočila in predvsem iz vsebine prvih treh zvezkov, ki prinašajo članke od besede «Aba» do besede «Bunjevci», sklepamo, da hoče prof. Stanojević v tej enciklopediji zbrati vse podatke o ljudeh, ustanovah, običajih, zgodovini in kulturi srbsko-hrvatsko-slovenski. Tri brate, ki so jih nasilja in krivice preoblastnih sosedov stoletja in stoletja umetno ločile in so jih nadčloveški, krvavi naporji šele nedavno združili pod eno streho, hoče to delo postaviti pred zrcalo, ki naj jim pokaže njih pravi obraz, da jasneje spoznajo, kako so si svoji, da se po vekovih ločitve znova vzljubijo in skupno nadaljujejo delo za povzdigo svoje domovine in s tem za povzdigo človeštva. V tem zrcalu ni četrtega brata, a saj bo prva izdaja narodne enciklopedije uporabna itak le par desetletij, potem zastari in nova bo pač morala vpoštevati tedanje potrebe, njen obseg se bo moral primerno razširiti.

Mladi narodi se morejo seveda le počasi, stopnjema dvigati do vrhuncev moderne kulture. Tisti, ki jih je dolga borba za narodno zedinjenje ovirala, da si še niso mogli ustvariti popolne zgradbe svojega znanstvenega slovstva, ki še niso imeli časa, da bi se bili v nauke primerno poglobili, morajo polagoma znašati in rezati kamne, da si končno tudi sami postavijo tako narodno svetišče znanosti, kakor ga predstavlja n. pr. splošna enciklopedija v zmislu slovite francoske (1751—1772) ali v zmislu konverzacijskih leksikov večjih evropskih narodov. Celotna Italija se šele sedaj pripravlja k takemu delu, šele sedaj zbira Istituto Giovanni Treccani sotrudnike za obširno «Enciclopedia italiana», ki naj pod visokim pokroviteljstvom italijanskega kralja izide tekom desetih let v dvaintridesetih velikih zvezkih po tisoč strani. Jugoslovani na kaj takega še ne morejo misliti, vendar pa bo pozneje, ko pride čas tudi za to, «Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka» prvi temeljni kamen za novo znanstveno zgradbo. Podobnega pomena bodo tedaj tudi «Slovenski biografski leksikon» in druga taka pripravljala dela.

Na platnicah vsakega zvezka je natisnjen seznam stodevetintridesetih srbskih, hrvatskih in slovenskih sotrudnikov, sama zelo znana imena mož, ki stojijo v prvih vrstah južnoslovanskega znanstvenega in vobče kulturnega snovanja. V tej legiji naših najboljših glav je slovenska četa prav častno zastopana in tvori s približno petindvajsetimi člani skoro šestino legije.

Uredništvo prosi bralce «Narodne enciklopedije», naj mu javijo vse ne-točnosti ali nepopolnosti, ki jih zasledijo, da se v dodatku lahko natisnejo potrebni popravki ali dostavki. Kot Slovenec, ki se želim v enciklopediji s svojimi brati Srbi in Hrvati temeljito seznaniti, bi bil profesorju Stanojeviću zelo hvaležen, če bi mi bil omogočil, da n. pr. besede «abadžija», «abenjak», «adakalka», «alvadžija», «aljetak», «asturlija», «asurdžija», «berveneci», «bojadžija», «bojelek» in mnogo drugih, ko izvem, kaj pomenijo, tudi pravilno poudarim. Gotovo ima sestavljalec enciklopedije svoje tehtne razloge za to, da ne tiska poudarkov, vendar pa je treba pripomniti, da tiči v poudarku več nego pol življenja vsake besede, saj čisto zgolj po poudarjanju spoznavamo narodnost človeka, ki govori kak nesvoj jezik. V svoji zadregi sem se zatekel k nekemu izobraženemu Hrvatu s prošnjo, naj mi pove, ali je za Srbe in Hrvate poudarek na takih besedah tako jasen, da ga ni treba označiti, a on je to zanikal, češ, da pri mnogih teh večinoma turških besedah tudi sam ne vé.

K n j i ž e v n a p o r o č i l a

kako bi jih izgovoril. Prav tako potreben bi bil poudarek na premnogih lastnih imenih, če hoče biti enciklopedija tudi «slovenačka» in služiti tudi nam; drugače se mnogih njenih besed in imen ne bomo upali izgovoriti, boječ se, da jih s krivim poudarkom ne spačimo. Pri tujih imenih se izgovor opisuje v oklepajih, pa zopet brez poudarkov, n. pr. Baschet Armand (Baše Arman), Bertrandon de la Broquier (B. de la Brokije), kar bo francoščine nevešč južni Slovan bral «Báše» in «Brókije» namesto «Bašé» in «Brokijé»; saj vemo, da se Hrvatom in Srbom celo po mednarodnih konferencah očita, da govorijo prehrvatsko ali presrbsko francoščino, ker ne pazijo, da bi besede na koncu poudarjali. Pri besedah z dognano etimologijo bi nič ne škodilo, če bi se dodala; v njej tiči neredko dobršen del naše kulturne zgodovine. Tako spoznavamo tuje vplive in bolje ločimo, kaj je pristno našega in kaj izposojenega.

Zelo važni so kriteriji, po katerih urednik takega dela zbira članke in odloča, kaj se sprejme in kaj ne. To velja zlasti o osebah in pojavih, katerih pomembnost je nekako na meji med lokalno in splošno južnoslovansko. Zanimivo je v tej reči primerjanje «Narodne enciklopedije» s «Slovenskim bijografskim leksikonom». Ta prinaša n. pr. članke o freisinškem škofu Abrahamu, o treh Abramih, o literatu Ahacu Matiji (2½ stolpca, Kidrič), o Aliču Juriju (2 stolpca, Kidrič), o Ambrožu Mihaelu (3½ stolpca, Lončar), o štirih Ambrožičih, o Andreašu Mihi, o Andrejki Jerneju in Andrejki Rudolfu, o Andrioliju Frančišku, o petorici Arko («Narodna enciklopedija» pozna le zadnjega izmed njih), o Bakošu, Balantu, Balohu, Bambergu, Basarju, Begu Antetu, Beletu Večeslavu, Belcu Ivanu (2 stolpca, Lončar), o treh Benkovičih, dveh Bercetih, štirih Bernikih, o stenografu Bezenšku, o dveh Bezjakih, dveh Blaznikih, dveh Bonačih, o Bilcu Francu (1½ stolpca), o tržaškem škofu Bonomu, o dveh Bradaških, dveh Bratinih, dveh Brencetih, dveh Brežnikih, o Bratuši, Brezigarju, jezikoslovcu Antonu Brezniku in raznih drugih, ki jih «Narodna enciklopedija» niti z besedico ne omenja. Ne mislim, da bi ta morala o vseh teh govoriti, a vsaj o važnejših bi se spodobilo nekaj besed, n. pr. o škofu Abrahamu, o pisateljih vobče, o Janku Bezjaku, ki je sam sotrudnik «Narodne enciklopedije», o južnoslovanskem stenografu Bezenšku, o zgodovinarju Bradaški, o jezikoslovcu Brezniku in še o tem in onem. Da bi «Narodna enciklopedija» smatrala «Slovenski bijografski leksikon» za svoje dopolnilo in zato opuščala, kar ta omenja, ni misliti, kajti mnogo je člankov o istih osebah i tu i tam, včasih celo izpod istega peresa. Po drugi strani pa so mnoga zgoraj omenjena imena za jugoslovansko kulturo najmanj tako važna kakor imena turških in perzijskih književnikov, ki so bili slučajno slovanskega rodu in so kot nekakšni kulturni janičarji dosegli pod tem ali onim sultanom čast in priznanje, za kar jim zdaj še «Narodna enciklopedija» slavo poje. Tudi so naši prej omenjeni možje vsaj tako pomembni kakor mnogi francoski publicisti, ki jih «Narodna enciklopedija» omenja samo zato, ker so o južnih Slovanih simpatično pisali. Seveda si bo skušal južnoslovanski izobraženec nabaviti i «Narodno enciklopedijo» i «Slovenski bijografski leksikon», a to «Narodne enciklopedije» ne odvezuje dolžnosti, da take vrzeli odpravi. V prvih treh zvezkih je nekam najpopolnejše in najenakomernejše vpoštevano slovensko slikarstvo (sotrudnik Fr. Stelé).

Težko je tudi v takem delu doseči sorazmernost med dolžino člankov in važnostjo predmeta; kajti sotrudniki so osebnosti, ki se kljub enotni volji urednikovi vendar vsaka po svoje loti odkazane snovi in jo tudi po svoje obdela. Tako vidimo n. pr., da je sestavek o Ajdovščini obširnejši in izčrpnejši

K r o n i k a

nego o Aradu, Bački Topoli, Arbanasih in nekaterih drugih večjih krajih. Splošno pa se je sorazmerna obdelava tako raznovrstnih snovi precej posrečila.

Mršavi člančič «aeronautička industrija» — mršav zato, ker te industrije v Jugoslaviji skoro ni — bodi državi jasen memento za nujno popravo tako težkih zamud. Pod člankom o slikarju Almanachu je podpisan V. S., ki ga ni med sotrudniki. Je li to pomota za F. S. ali za S. V.? Ali bi se v sestavku «Almanasi» med slovenskimi ne omenil lahko tudi Resov «Jadranski almanah» za leto 1923, in Kraljev za leto 1924.? Ker pošilja knjiga bralca tudi k besedi «Kalendari, slovenački», sta se ta dva morda prihranila za tam. Tiskovni pogrešek je v članku o Bajuku «Odmev naših gajev» namesto «Odmevi...». «Beogradski sport klub» si je dal spakedrano ime po tujih tovariših in bi storil dobro delo, če bi se posrbil v «Beogradski sportski klub» ali kaj podobnega. Prav tako kislja je sestavljenka «Bojken jabuka» (str. 247.). Članek «Bogoslovije» razpravlja v štirih stolpcih o pravoslavnem bogoslovju, a ne črhtne o katoliškem. V poročilu o Svetozaru Borojeviću, «častnem doktorju zagrebškega vseučilišča» (!), se omenja «Isonzo-Armija» (str. 253.); prav bi bilo «Soška Armija» ali kvečjemu «Isonzo-Armee». Dalje se pripoveduje, da ji je (Borojević) poveljeval «pri odstopanju austro-ugarske vojske od Piave k Isonzu (Soča).» Toraj naša Soča bodi v srbskem spisu v oklepaju in prvo mesto imej Isonzo? Mislím, da bi morala Soča sama zadostovati; če pa se kaj razlaga, bi moral biti Isonzo v oklepaju. V Čorovićevem izbornem članku o Bosni se ne omenja «bosanski jezik» kot rastlinica z avstrijske gredice «divide et impera». K besedi «Brda» bi sodilo tudi kaj o goriških Brdih, ki so kot zemljepisni pojem prav tako znana kakor Kras ali Trnovska planota i. dr. Njih prebivalci so Brici, ki se tudi ne omenjajo. O Budalu (str. 317.) dobro vem, da ni prevedel Maeterlinckove «Modre ptice», temveč objavil iz nje le kratek odlomek v «Slovanu», kar pa ne zasluži razglašanja v «Narodni enciklopediji».

Vse to so malenkosti, ki cene «Narodne enciklopedije» prav nič ne zmanjšujejo. V celoti že po prvih treh zvezkih lahko sodimo, da bo delo dobro uspelo. Kot posebno temeljite in izčrpne naj omenimo zlasti članke: administrativno pravo, advokati, agrarna reforma, Albanija, alkoholizam (da bi tu članek s svojo strašno zgovornostjo pomagal malo zaječiti to naše narodno zlo!), arhivi, Aškerc, autobiografije i memoari, Bačka, badnji dan i božič, Bakar, ban, Banat, banke u SHS, Beograd, beogradska metropolija, berlinski ugovor, biblija, biblijsko društvo, bibliografija, biblioteke, biografije, Bitolj, bizantsko carstvo, Bjelokrajna, Bjelokranjci, Bleiweiss (ki ga «Slovenski biografski leksikon» piše Bleiweis), Bogorodica sv., Bohorič Adam, botanika, brak, bregalniška bitka (skoro preobširno riše bratsko klanje), budžet, Bugari

Razne želje in pripombe pridejo gotovo še iz strokovnjaških peres. Marsikaj bo mogoče točno presojati šele, ko bo delo stalo celotno pred nami.

Dr. A. Budal.

KRONIKA

D O M A Č I P R E G L E D

Umetnostna razstava bratov Kraljev. Na razstavi «Kluba mladih» (v avgustu preteklega leta) so bila razstavljená izključno dela bratov Franceta in Toneta Kralja. Proti dosedanjemu običaju sta izbrala to pot razmeroma